

THE MEDIEVAL ROYAL PALACE AT VISEGRÁD Buzás Gergely – Laszlovszky József (szerk.)

LŐVEI PÁL

A Budapesttől északi irányban a Dunakanyar és a környező hegyvidék festői környezetében fekvő Visegrád község a magyar régészet és műemlékvédelem emblemikus helyszíne, ahol másfél évszázad óta folyamatosan zajlanak az ásatások, és sosem fejeződik be a műemléki helyreállítás. Az államalapítás idején, a 11. században az egykori késő római erődben és körülötte alakult ki az ispánsági központ. Az 1241/42-es tatárjárás tanulságait levonva a 13. század közepén IV. Béla király (1235–1270) építtette föl új várát a Duna fölé magasodó hegy tetején álló fellegvárval és a folyóparton futó kereskedelmi utat ellenőrző, nagyszabású lakótoronnyal („Salamontorony”). A nápolyi Anjou-házból származó I. Károly (1308–1342) 1323-ban fővárossá tette az erős vár védelmét élvező kis települést. Megkezdődött a palotaegyüttes kialakítása, és körülötte a főurak és a kormányzati tisztviselők lakóhelyeként városias házak nőttek ki a földből, gazdagon díszített egyházi intézményekkel együtt. I. Károly fia, I. Lajos (1342–1382) reprezentatív királyi palotává építtette ki a korábbi rezidenciát, amelynek bővítési és díszítési munkálatai utódja, Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralkodásának elején is folytatódtak. A főváros funkciói ugyan visszakerültek a földrajzilag sokkal kedvezőbb, központi helyzetben lévő Budára, de a palota használatban maradt. Nyári tartózkodási helyeként I. Mátyás (1458–1490) késő gótikus, illetve reneszánsz stílusban építtette át. Az elődei által a palota mellett alapított és építtetett ferences kolostort II. Ulászló (1490–1516) újjátarta meg. A városias életnek és az uralkodói központnak 1541 után a török hódítás vetett véget, és a 18. században a romos váregyüttesen kívül már csak az írott források utaltak a középkor egykori fényére.

Minden, ami ma a középkori Visegrád megjelenéséről és anyagi kultúrájáról tudható, a régészeti-műemlékvédelmi kutatások eredményeként került napvilágra a törmelékrétegek alól. A várban elsőként a magyar régészet, művészettörténet és műemlékvédelem egyik megalapítója, Henszlmann Imre (1813–1888) ásott. A királyi palotára az írott források elemzését és több helyszíni próbálkozást követően az építész Schulek János (1872–1948) bukkant rá az 1930-as években. A II. világháborút követő munkálatok során készített kútrekonstrukció-sorozatával itt vitte tükélyre a tudományos alapokon álló körestaurálást Szakál Ernő (1913–2002). Az ásatások lassan háromnegyed évszázada sosem szünetelnek a területen, ahol jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum visegrádi filijának már harmadik régészgenerációja dolgozik töretlen lelkesedéssel.

A kiterjedt kutatómunka első évszázada alig tükröződött a tudományos publikációk területén. Az első igazán jelentős összefoglaló a műemléki topográfia 1958-ban megjelent kötetében található, a múzeumot négy évtizeden át igazgató Héjj Miklós (1922–1996) régész és a kötetet is szerkesztő, akkoriban éppen a magyar

THE MEDIEVAL ROYAL PALACE AT VISEGRÁD

Edited by
GERGELY BUZÁS and JÓZSEF LASZLOVSZKY

*The Medieval Royal Palace at Visegrád
(Medieval Visegrád. Archaeology,
Art History of a Medieval Royal Centre,
Volume 1)*

Szerkesztette:
Buzás Gergely és Laszlovszky József

Budapest, Archaeolingua, 2013
Nyelv: angol
Keménykötés
Terjedelem: 398 oldal, színes és
fekete-fehér képekkel

ISBN 978-963-9911-39-0

műemlékvédelem újjászervezését irányító Dercsényi Dezső (1910–1987) művészettörténész jóvoltából.¹ A művészettörténész Balogh Jolán (1900–1988) összefoglaló munkáiban elsősorban a Mátyás kori reneszánsz kőfaragás emlékeit propagálta, amelyek hangsúlyosan szerepeltek a magyarországi reneszánsz jelentős részben ugyancsak az ő koncepciójára épülő nagy kiállításán az ausztriai Schallaburgban.² A publikációs tevékenységben az áttörést az utolsó negyedszáz év hozta, az igazgató Szőke Mátyás régész és a fiatal kutatóként az 1980-as évek végén a múzeumba került Buzás Gergely régész-művészettörténész gyümölcsöző együttműködésének köszönhetően. A munkába egy sor további fiatal kapcsolódott be, elősegítve mind a régészeti feltárások intenzívebbé válását, mind az emlékanyag széleskörű feldolgozását. Új impulzusokat kapott a műemléki szervezettel való közös munka, és a feltárás és publikálás területein fontos szerepet játszott az Eötvös Loránd Tudományegyetem régészeti tanszéke is. Az első monografikus kötet a királyi palotáról jelent meg 1990-ben a Magyarország építészeti kőtöredékeinek katalogizálását célul kitűző Lapidarium Hungaricum program keretében.³ A palota területén folyó kutatómunka előrehaladtával publikációk egész sora követte, többségük a Visegrád Régészeti Monográfiái sorozat keretében. A legutolsó, 2010-ben megjelent tanulmánykötet minden korábbinál részletesebben mutatta be a királyi palota maradványait, történetét, helyreállítási programját.⁴ Idővel a váregyüttesről is megszülettek az első részletes történeti, régészeti és építészettörténeti összefoglalások.⁵ 2009-ben jelent meg egy hézagpótló, a késő középkori város történetét feldolgozó monográfia, amelynek szerzője elvégezte a régészet eredményeivel lehetségessé váló helyrajzi rekonstrukciót is.⁶ A Lapidarium Hungaricum a műemléki szervezet kiadványsorozata volt, azonban a kiadványok többségét – egyben a magyarországi vidéki múzeumok középkori témájú publikációinak jelentős hányadát – a helyi múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma jegyzi. A kiadványok egy része rövidebb-hosszabb német vagy angol nyelvű összefoglalást is tartalmaz. Közel húsz évvel ezelőtt, a budapesti tudományegyetem régészeti intézetének sorozatában egy angol nyelvű publikáció is napvilágot látott, a viszonylag kis terjedelmű szöveggel szemben igen gazdag képanyaggal.⁷ Feltétlenül megemlítendő még egy Firenzében a magyarországi reneszánszról rendezett konferencia visegrádi vonatkozású előadásának új keletű, angol nyelvű publikációja.⁸ A jórészt magyar nyelvű publikációk azonban nem alkalmasak arra, hogy nemzetközi szinten is ismertté tegyék Visegrád késő középkori, Magyarországon túlmutató, közép-európai jelentőségű, többek között az itáliai reneszánsz európai elterjedésének kronológiájában igen előkelő helyen álló történeti szerepét, a kutatások során feltárt építészeti maradványokat és a tárgyi emlékanyag gazdagságát.

¹ Dercsényi Dezső – Héjj Miklós: *Visegrád*. In: *Pest megye műemlékei*, szerk. Dercsényi Dezső. Magyarország Műemléki Topográfiaja 5. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958), 2. kötet, 396–480.

² Balogh, Jolán: *Die Anfänge der Renaissance in Ungarn. Matthias Corvinus und die Kunst*. Forschungen und Berichte des Kunsthistorischen Instituts der Universität Graz 4. (Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1975); *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541* (kiállítási katalógus, Schallaburg 1982) (Wien: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, 1982).

³ Buzás Gergely: *Visegrád, Királyi Palota 1. A kápolna és az északkeleti palota*. Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye 2. Pest megye I. (Budapest: Országos Műemléki Felügyelőség, 1990).

⁴ Buzás Gergely, Orosz Krisztina: *A visegrádi királyi palota* (Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma, 2010).

⁵ Iván László: *A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig* (Visegrád: Visegrádi Mátyás Király Múzeum, 2004); Bozóki Lajos: *Visegrád, Alsó- és Felsővár*. Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye 8. Pest megye II. (Budapest: Országos Műemléki Felügyelőség, 2012).

⁶ Mészáros Orsolya: *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza* (Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeum, 2009).

⁷ Laszlovszky, József, ed.: *Medieval Visegrád. Royal Castle, Palace, Town and Franciscan Friary*. Dissertationes Pannonicae III.4. (Budapest: Institute of Archaeology, Eötvös Loránd University, 1995).

⁸ Buzás, Gergely: *The Royal Palace in Visegrád and the Beginnings of Renaissance Architecture in Hungary*. In: *Italy & Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6–8, 2007*, eds Farbaký, Péter – Waldman, Louis A. Villa I Tatti. The Harvard University Center for Italian Renaissance 27 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2011), 368–407.

Az eredmények így nem is tudtak teljes körűen beépülni a nemzetközi tudományosságba. (Ez a probléma természetesen jellemző a magyar régészet egészére is.) A helyzetet változtatni kívánó szakemberek azért hozták létre mintegy két évtizeddel ezelőtt az Archaeolingua Alapítványt, hogy a segítségével biztosítsák a lehetőséget a régészeti monográfiák és tanulmánykötetek idegen nyelvű kiadására. A Kárpát-medencén és Közép-Európán túlra is kitekintő, az őskortól a késő középkorig minden korszakot felölelő témáknak szentelt, eddig publikált mintegy ötven kötetet túlnyomórészt angolul és németül jelentették meg. A kiadó és a visegrádi munkálatok szervezői szerint most jött el az ideje az eddigi eredmények teljes körű közzétételének angol nyelven is. A kiadó fő sorozatának („Main Series”) 27. köteteként, egyben a középkori Visegrádot feldolgozó alsorozat 1. kiadványaként 2013-ban jelentették meg a királyi palotáról 2010-ben kiadott, már említett kötet javított, bővített, a külföldi olvasók számára átdolgozott, angol nyelvű változatát.

Az alapos előmunkálatok mellett a maradványok látványos volta, a palota Magyarország történetében, építészettörténetében elfoglalt kiemelt helye, a régészeti leletek és az előkerült dísz tárgyak fontossága magarázhatja, miért ezzel a témával indították a szerkesztők a sorozatot. A kötet kilenc tanulmányt tartalmaz, a végén a legjellegzetesebb régészeti leletek katalógusával. Az összesen öt szerző által jegyzett tanulmányok terjedelme igencsak változó, akadnak köztük összefoglaló jellegű, önmagukban is szinte könyvméretű írások, valamint kisebb résztémák rövidebb tárgyalásai. Az első, bevezető jellegű tanulmányt szerzője, Laszlovszky József az egyik legkiemelkedőbb magyar költő, Arany János (1817–1882) Visegrádot leíró versrészletével indítja. Arany, aki hosszú időn át a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára volt, különleges érzékkel építette be történeti témájú költeményeibe a történeti források elbeszéléseit és kora történettudományának legkorszerűbb eredményeit. Itteni szerepeltetése telitalálat, hiszen a tanulmány témája a történeti kutatás és a történeti emlékezet kapcsolata, Visegrád kutatásának historiográfiai vázlata. Az egész gondolatmenet az utóbbi évtizedekben Európa-szerte a régészeti-történeti kutatások egyik legnépszerűbb területévé vált rezidencia-kutatás nézőpontjára épül. Az utolsó alfejezetben olyan módszertani kérdésekre tér ki, mint a helyszíni kutatások dokumentálása, a maradványok restaurálása és rekonstrukciója.

A kötet gerincét a terjedelem közel felét kitöltő két, sok szempontból összefüggő tanulmány adja, Buzás Gergely munkái. Az első részletesen tárgyalja a palota építéstörténetét, beleértve az ásatások és a műemléki-múzeumi bemutatás különböző koncepcióinak kronológiáját is. A másik tanulmány a palota egykori használatának, az egyes épületszárnyak, területek, helyiségek funkcionális szerepének rekonstrukciójával szolgál. A kutatási eredmények imponálóak, az együttes építéstörténetének állomásait sikerült a történeti forrásoknak is megfelelő, logikus rendbe állítani. A két fejezetet 334 illusztráció gazdagítja, némileg vegyes benyomást keltve az olvasóban. A legpontosabb dokumentációt szolgáló ásatási alaprajzok és a nagyszámú fénykép, az eredeti kőfaragványok fotói és felmérési rajzai, az európai analógiák korabeli ábrázolásai és mai alaprajzai, fényképei keverednek a visegrádi palotával kapcsolatos valódi és virtuális rekonstrukciók dokumentumaival. A képanyag számot ad arról, hogy a helyreállítás története során a döntően még az eredeti maradványokra alapozott, építészeti is gondosan megkomponált egykori látványok mára a romok esztétikumát egyre inkább nélkülöző, nagymértékben a mai építőipar termékeinek tekinthető tömegekkel és falfelületekkel cserélődtek fel. A helyiségek rekonstruált berendezéséből csak a cserépkályhákat igazolják eredeti leletek, minden bútor és berendezési tárgy innen-onnan származó eredetük nyomán vagy esetleg nagyjából korabeli ábrázolások alapján készült másolat. Az építészeti helyreállítás terveit, lépéseit és eredményeit az építésztervező, Deák Zoltán ismerteti a kötetben.

A királyi palota területén egy jelentős méretű kápolna is állt, de az uralkodók ezt nem tartották elegendőnek. Zsigmond egy ferences kolostort is építtetett közvetlenül a rezidencia mellé, amelyet utódai is támogattak. A kolostor maradványainak bemutatására máig nem került sor, a feltárások eredményeinek a jelenlegi kötetben olvasható tanulmányhoz képest bővebb tárgyalására azonban igen.⁹ A szerző Laszlovszky József most azonban bővebb összefüggésekbe helyezi az intézmény létesítését: bemutatja Zsigmond Visegrád

⁹ Buzás, Gergely – Laszlovszky, József – Papp, Szilárd – Székér, György – Szőke, Mátyás: The Franciscan friary at Visegrád. History, archaeological remains, the results of the 1990–1993 campaigns. In: *Medieval Visegrád. Royal Castle, Palace, Town and Franciscan Friary*, ed. Laszlovszky, József. *Dissertationes Pannonicae III.4.* (Budapest: Institute of Archaeology, Eötvös Loránd University, 1995), 26–33.

környéki további egyházi intézményalapításainak hátterét, folyamatát és helyszíneit. Az ezek némelyikére vonatkozó történeti adatok összegyűjtése, különösen a helyszínek topográfiai azonosításaival együtt, a kötet legfrissebb tudományos eredményeit jelentik újabb, bővebb közlemények ígéretével.

A palotában megvalósított építészeti- és enteriőrrekonstrukcióknál sokkal meggyőzőbbek a nagyszámú kályhacsempe-töredék alapján összeállított kályharekonstrukciók. Ezek több formában is megjelennek a kötetben: Kocsis Edit tanulmányában rajzi formában, az eredeti, restaurált darabokat építőkockaként, bontható szerkezetként összeépítő kiállítási installációk ábrázolásain, valamint a rekonstruált csempek másolataiból összeállított kályhák fényképein. Valamennyi megoldás megtalálható a palota kiállításain is. A legalább másfél évszázad ornamentális, címerdíszes, figurális ábrájú kályháinak feldolgozását célzó munka nemcsak Visegrádon folyik vagy fél évszázada, a hasonló leletekkel büszkélkedő budai várpalotában még valamivel korábban is kezdődött. Az eredmények egymást segítik, az emlékanyag időnként kiegészíti a másik helyszín leletanyagát. Ugyancsak Kocsis Edit foglalja össze a palota használati és díszkerámiáiról (edények – köztük szíriai albarellók –, padlócsempék és mintás téglák, mázas tetőcserepek és tetődíszek), üvegtárgyairól (velencei poharak és kelyhek), fém anyagú használati eszközeiről tudható információkat. Kováts István a változatos és viszonylag nagyszámú, csontból készített tárgyat mutatja be.

A gazdagon illusztrált, információkban igen gazdag, sokoldalú palota-kötet ismeretében örömkre szolgálhat, hogy már nagyban folynak a sorozat következő, a visegrádi települést bemutató kötetének szerkesztői, szerzői és fordítói munkálatai.